

Eesti 2035

Riigikogu poolt vastu võetud 12. mail 2021

„Eesti 2035“ on riigi pikaajaline arengustrateegia

„Eesti 2035“ olemus, põhjendus ja eesmärgid

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 65 punkti 1 ja riigieelarve seaduse § 20 lõike 1 alusel otsustas Riigikogu 12. mail 2021. aastal kiita heaks Eesti riigi pikaajaline arengustrateegia „Eesti 2035“.

Strateegiaga „Eesti 2035“ seatakse Eesti riigile ja rahvale järgmiseks viieteistkümneks aastaks strateegilised sihid ning määratakse kindlaks nende saavutamiseks vajalikud muutused. Strateegia on lepitud kokku valitsusväliste partnerite, ekspertide, teadlaste, poliitikute, ettevõtjate, ametnike ja mitmete teiste riigi tuleviku teemal kaasaráákijate ühiste arutelude, analüüside, töötubade ning arvamuskorje tulemusel. „Eesti 2035“ valmimisse on avatud koosloomes aastatel 2018–2020 panuse andnud peaaegu 17 000 inimest üle Eesti, neist 13 903 inimest osales veebis ja raamatukogudes toimunud arvamuskorjel ehk väärtuste uuringus, mille põhjal on sõnastatud strateegilised sihid. Koosloomeprotsessis sündinud töödokumendid on avaldatud Riigikantselei veebilehel.

Eesti rahvuse, keele ja kultuuri elujõu suurendamisel ning demokraatliku ja turvalise riigi edendamisel tuleb meil igapäevaste valikute tegemisel arvestada viie võrdväärse sihiga:

Inimene

Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed.

Ühiskond

Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud.

Majandus

Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik.

Elukeskkond

Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond.

Riigivalitsemine

Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.

Strateegia „Eesti 2035“ üldpilt

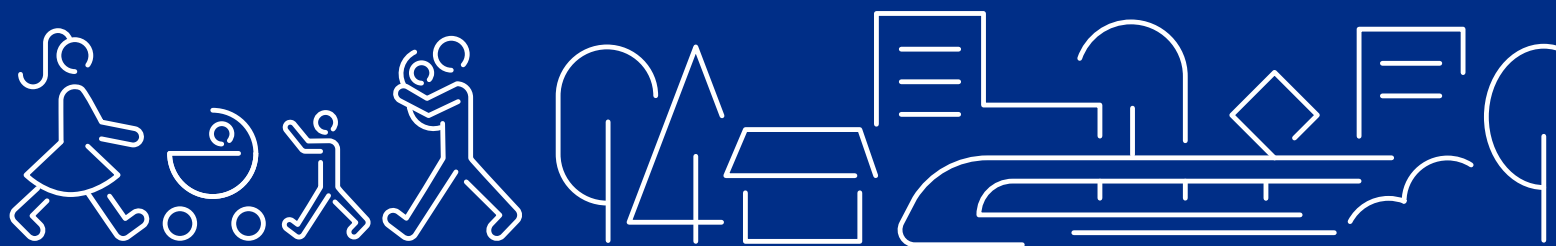
„Eesti 2035“ on strateegilise juhtimise tööriist, mis võimaldab koordineerida riigi pikaajalist strateegilist planeerimist ja finantsjuhtimist, arvestades riigi rahanduse võimalusi. See on Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse koostööd toetav Eesti arengu tervikliku juhtimise strateegia, mis tugevdab eri liiki strateegiliste poliitikadokumentide omavahelisi seoseid. Eesti strateegilisi sihte on võimalik saavutada, kui Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse otsustusprotsessides ning ressursiotsustes arvestatakse strateegias „Eesti 2035“ tehtud kokkuleppeid. Strateegia üldosa võtab Vabariigi Valitsuse ettepanekul vastu Riigikogu.

Strateegia „Eesti 2035“ viiakse ellu eelkõige valdkonna arengukavade ja programmide kaudu. Seda saavad strateegilise planeerimise lähtealusena kasutada ka kohaliku omavalitsuse üksused ning avaliku, vaba- ja erasektori organisatsioonid.

„Eesti 2035“ on lõimitud Euroopa poolaasta majanduskoordinatsiooniga, see on aluseks Euroopa Liidu vahendite planeerimisel ning annab suuna üleilmsete säästva arengu eesmärkide elluviimiseks Eestis.

„Eesti 2035“ arvestab Eesti ning maailma põletavate teemade analüüsi, mis põhineb statistikal, riigisisestel eksperdi hinnangutel ning rahvusvaheliste organisatsioonide (Euroopa Komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskus, Euroopa Parlament, OECD, PriceWaterhouse Coopers, Ernst & Young jt) aruannetel. Nende põhjal on kirjeldatud Eesti olulisemad valdkondi siduvad arenguvajadused ehk ülesanded, mis meil tuleb järgnevatel aastatel täita ning mida peab arvestama poliitikakujundamisel. Arenguvajadused mõjutavad Eesti viie strateegilise sihni jõudmist, osutades nii parandamist vajavatele valdkondadele kui ka eduvõimalustele. Strateegilised sihid on laiapindselt kokku lepitud arutelude ja arvamuskorje käigus. Vajalikud muutused aitavad Eestil jõuda strateegiliste sihtideni ning võtavad arvesse arenguvajadustes kirjeldatud takistusi ja võimalusi.

Eesti olulisemad valdkondi siduvad arenguvajadused

Eesti arenguvajadused

Eesti olukorra analüüsi ja ülevaate arengusuundade järgi on vaja peaaegu kõigis eluvaldkondades astuda olulisi samme praeguse seisundi parandamiseks või võimaluste ära kasutamiseks. Strateegias on esile toodud üheksa võrdselt tähtsat arenguvajadust, mida peab otsuste tegemisel arvestama. Esitatud arvanded on 2019. aasta kohta, kui ei ole märgitud teisiti.

Rahvastik

Maailma rahvaarv kasvab 2035. aastaks prognooside kohaselt ligikaudu 8,8 miljardini (2015. aastal oli 7,3 miljardit) ning üleilmne mediaanvanus tõuseb 34 eluaastani (2015. aastal oli 30). Peamiselt kasvab rahvastik Aasias ja Aafrikas. Euroopa Liidus rahvaarvu kasv tõenäoliselt peatub ning vananemisinäitajate tõttu edestab Euroopa enamikku maailma piirkondi.

Eesti seisab silmitsi ühiskonna vananemisega seotud muutustega. 1990. aastatel ja hiljem sündinud väiksemaarvuliste põlvkondade pereloomaikkude jõudmise tõttu jääb Eestis rahvastiku loomulik iive prognooside kohaselt 2035. aastani mõõdukalt negatiivseks. Kuigi eestlaste loomulik iive on viimased kaks aastat olnud positiivne (+348 inimest), on kogurahvastiku loomulik iive negatiivne (-1302 inimest). Eesti rahvaarvu muutus oleneb lähitulevikus paljuski sellest, milliseks kujuneb sisse- ja väljarände vahekord. Rahvastikuprognoosi põhistsenaariumi järgi on Eesti rahvaarv aastal 2035 ligikaudu 1,305 miljonit, rändevõogude tasakaalu korral mõnevõrra väiksem. Selleks ajaks on iga neljas Eesti elanik 65aastane või vanem ja samal ajal väheneb tööealiste (15–64aastased) arv ligi 35 000 inimese võrra. See tähendab ka pereloomaikkude rahvastiku vähenemist. Viimastel aastatel pereloomaikka lõppu jõudnud põlvkondades on keskmine laste arv naise kohta vahemikus 1,82–1,86 ehk taastetasemest (2,1 last naise kohta) madalam. Murettekitav on madal sündimus ja Eesti noorte soovitud laste arvu vähenemine. Summaarne sündimuskordaja on küll tõusmas (1,66), kuid kasvab ka naiste keskmine vanus lapse sünnil. Lisaks elab välismaal hinnanguliselt kuni 200 000 Eesti päritolu inimest, kellega tuleb enam arvestada nii eesti keele ja kultuuri edasikandmisel ja tutvustamisel kui ka Eesti ühiskonnaellu kaasamisel, sealhulgas tööturu vajaduste lahendamisel.

Rahvastikumuutused nõuavad nii kestlikku rahvastikupoliitikat, toetavat keskkonda pakkuvat laste-, noorte-, haridus-, pere- ning tervise poliitikat, suurt tööhõivet soodustavate meetmete arendamist, eakate tööelu kestuse pikendamist ja väärrika vananemise toetamist, sisse- ja väljarännanute sihipärase kohanemist ja lõimumist Eesti keele- ja kultuuriruumi, Eestis elavate inimeste ja rahvuskaslaste osalemist ühiskondlikes ja kultuurilistes tegevustes kui ka sobivate tervishoiu- ja sotsiaalteenuste tagamist. Rahvastiku vähenemisest ja vananemisest tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu-Eestit ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. Tallinna ja Tartu (ning vastavate maakondade) rahvaarv prognoosi kohaselt jätkuvalt kasvab. Linnastumise ja rahvastikumuutustega aitab toime tulla teadmispõhine tasakaalustatud lähenemine, mis arvestab piirkondlike eripärade ja vajadustega, vähendab piirkondade sotsiaal-majanduslikku ebavõrdsust ning toetab maaelu.

Inimeste tervis ja eluiga

Maailmas sagenevad ekstreemsed ilmastikunähtused ja neist põhjustatud kriisid, mistõttu peab suurendama valmisolekut tulla toime kliimamuutuste mõjudega inimeste tervisele, heaolule, turvalisusele ja elukeskkonnale. Suureneb nakkushaiguste (sh uute ja tundmatute) ilmumise, leviku ning epideemiatega ja pandeemiatega kujunemise oht. Nakkushaiguste leviku tõkestamiseks ning epideemiate ja pandeemiate ärahoidmiseks on vajalik kõikide valdkondade asutuste ja kogu ühiskonna senisest suurem valmisolek nakkushaiguste levikut tõkestada. Sealhulgas olukordades, kui inimeste säästmiseks ei saa ühiskond tavapäraselt toimida ning kasvab surve sotsiaal- ja tervishoiusüsteemile.

Inimtegevuse tõttu väheneb looduslik mitmekesisus, sagenevad ekstreemsed ilmastikunähtused, toimub ookeanide hapestumine ning muutub ka toit meie laual. Vee ja õhu kvaliteet ning tavapäratud kliimatingimused põhjustavad inimestel tervisehädasid. Euroopas on peamised terviseohud endist viisi ülekaalulisuse tõus ning rohke alkoholi- ja tubakatarbimine.

Eestis on oodatava eluea (78,82 aastat) kasv Euroopa Liidu kiireim, kuid jääb keskmisele endiselt alla. Inimeste tervena elatud eluiga pole aga viimasel kümnel aastal pikenenud (55,9 aastat). Esinevad nii suur sooline lõhe (mehed elavad 8,4 aastat vähem kui naised, sh tervena 3,5 aastat) kui ka piirkondlikud erinevused (Kagu-Eestis on tervena elatud eluiga märkimisväärselt lühem võrreldes Põhja-Eesti ja Lääne-Eestiga). Tervisekäitumises on suured vahed haridustaseme järgi: põhihariduse ja madalama haridustasemega mehed elavad keskmiselt 10 ja naised 8,7 aastat vähem kui nende kõrgharidusega sookaaslased.

Ligi 53% tervisekaotusest on tingitud riskiteguritest või -käitumisest (2017. aastal). Tervisekaotust põhjustavate riskitegurite ja -käitumise eesotsas on Eestis kõrge vererõhk, tasakaalustamata toitumine, nikotiini ja tubaka tarvitamine, liigne kehakaal ja vähene füüsiline aktiivsus, alkoholi ja narkootikumide tarvitamine. Oluline on ühiskonnas tunduvalt enam vähendada nii nikotiini, tubaka, alkoholi kui ka narkootiliste ainete tarbimist. Tubaka ja alkoholi tarvitamine on viimasel aastakümnel küll vähenenud, kuid igal aastal sureb meil endiselt palju inimesi alkoholi tarvitamisest põhjustatud haigustesse ning samuti narkootiliste ainete üledoosi tagajärjel. Eestis suureneb ülekaalulisus: üle poole Eesti rahvastikust on ülekaaluline, sealhulgas iga neljas esimese klassi õpilane. Oluline tegur tervisekaotuses on ka inimeste vaimse tervise olukord. Tõusuteel on meeleolu- ja ärevushäired ning enesetapud moodustavad ligi 27% vigastussurmades. Ohtude märkamise ja ennetamise ning hoiakute, oskuste ja käitumise muutmise toel on vigastussurmade arv võrreldes 2007. aastaga vähenenud üle 40%. Seega on inimeste tervise parandamiseks ja nende tervena elatud eluea pikendamiseks vaja edaspidigi kujundada inimeste hoiakuid ja käitumist tervist ja elukeskkonda hoidvamaks. Eesti panustab tervishoiu kuludesse 6,7% SKPst, kuid see on ligi kolm protsendipunkti väiksem kui Euroopa Liidu keskmine. Praegust teenuste taset hoides kasvavad Eesti Haigekassa kulud aastaks 2035 ligi 24% kiiremini kui tulud. Peale selle avaldab tervishoiusüsteemile pidevat survet tervisesekumiste kulude kasv, mis tuleneb tervishoiutöötajate palgamuutustest ning tervisetehnoloogia arengust ja kallinemisest. Vanemaealiste ja mitmikhaigustega inimeste osakaalu kasv hakkab tervishoiusüsteemi kulusid mõjutama märgatavamalt pärast 2035. aastat, viies valitsussektori kuni 1% defitsiiti (2070. aastaks väheneb defitsiit 0,6%-ni SKPst). See omakorda halvendab tervise teenuste kättesaadavust.

Vanemaealiste osakaal rahvastikus suureneb ning puudega inimeste arv tõuseb. Vaja on parandada elukeskkonna ligipääsetavust, leida uusi lahendusi ning ajakohastada Eestis pikaajalise hoolduse süsteemi, mis ei arvesta praegu piisavalt rahvastikumuutustega ega paku abivajajatele küllaldast tuge. Hooldusvajadusega inimeste lähedaste hoolduskoormus on Eestis ligikaudu 47 000 inimesel ning siin esineb sooline erinevus: kõigist lähedaste hooldajatest on naiste osakaal 60%, hooldamise tõttu tööturul mitteaktiivsete seas on lausa 80% naised. Pikaajalise hoolduse puhul on probleemiks ka inimeste märkimisväärselt suur omaosalusmäär, mis on viimastel aastatel tõusnud. Hooldatav või tema pereliige tasub hooldekodus pakutava üldhooldusteenuse eest 79% teenuse kogumaksumusest. Keskmine netovanaduspension on keskmisest netopalgast 41%. Vanaduspensionide teoreetiline netoasendusmäär oli 2017. aastal 40% ehk Euroopa Liidu madalaim. Ka vanemate kui 65aastaste inimeste suhtelise vaesuse määr (2018. aastal 43,1%) on Eestis Euroopa Liidu kõrgeim. Seetõttu on inimeste vanaduspõlves toimetuleku parandamiseks vältimatult vajalik nende omapoolne säästmine.

Ühiskond ja võimalused

Maailmas on tekkimas uued rändemustrid ja -suunad (varasema lõuna-põhja-suunalise liikumise asemel on suurenemas lõuna-lõuna-suunaline ränne). Euroopa seisab lähikümnenditel silmitsi ulatuslike rändevoogudega ebastabiilsetest lähipiirkondadest ning see eeldab nutikat rändepoliitikat.

Suureneb kliimamuutustest (mh kataastroofidest) tingitud sundränne, mis eeldab nii humanitaarabi pakkumise kui ka ümberasumisega seotud õiguslike ja teiste ühiskondlike küsimuste lahendamist. Samal ajal ähvardab Euroopat üha suurema ohuna allajäämine üleilmses võidujooksus talentide pärast.

Ühiskonna sidususe alus on ühtne Eesti identiteet, mis põhineb põhiseaduslike väärtuste jagamisel, ühtekuuluvustundel ja jagatud kultuuriruumil, enese teadlikul määratlemisel Eesti ühiskonna liikmena ning ühiskonnas kehtivate normide ja seaduste austamisel. Ühiskonna sidususe tagamiseks on oluline, et kõik Eesti püsielanikud ja mujal elavad rahvusaaslastes tunneksid ühtekuuluvust Eestiga ning kannaksid Eesti identiteeti. Eesti keele kui riigikeele oskus tagab kõigile õppijatele võrdsed võimalused elus edasijõudmiseks, mistõttu luuakse eesti keelest erineva emakeelega Eesti püsielanikele ning mujal elavatele rahvusaaslastele senisest tõhusamaid võimalusi eesti keele omandamiseks ning eesti kultuuri tundmaõppimiseks, samal ajal teadvustatakse ja austatakse eri rahvastikurühmade võimalust oma emakeelt ja kultuuri säilitada ja arendada.

Eesti panustab sotsiaalkaitsekuludesse 13% SKPst, kuid see on ligi kuus protsendipunkti vähem kui Euroopa Liidu keskmine ning ei kata piisavalt tegelikke vajadusi. Eestis elab suhtelises vaesuses 20,7% elanikkonnast (Euroopa Liidu keskmine on umbes 17%), sealjuures on Hiiumaal ja Valgamaal suhtelise vaesuse määr üle 30% ning Ida-Virumaal ligi 30%. Endiselt peab tegelema hõiveseisundi säilitamise ja parandamisega, sest rahvastiku vähenemise ja vananemise tõttu väheneb hõivatute arv 2035. aastaks 4% võrra. Tööturul on kõige nõrgemal positsioonil teisest rahvusest naised. Kui meeste tööhõive 15–74aastaste seas erineb rahvusesti vaid 4,3 protsendipunkti, siis naiste tööhõive rahvuseline lõhe on ligi kaks korda suurem. Madalamat tööhõivet mõjutab märgatavalt vähene eesti keele oskus, mistõttu peame jätkama ja tõhustama teise emakeelega inimeste eesti keele õpet. Märkimisväärne on ka piirkondlik erinevus: tööpuudus on madalaim Harjumaal (3,4%) ja Tartumaal (4,1%), kõrgeim Ida-Virumaal (8,7%). Koroonajärgne majanduskriis on 2020. aastal oluliselt suurendanud tööpuudust, sealjuures ka Harjumaal ja Tartumaal, mistõttu on tekkinud vajadus varasemast teistsuguste lahenduste järele. Kuigi sooline palgalõhe on viimastel aastatel vähenenud (17,1%), on see endiselt suur. Ebavõrdsuse üks ilmingutest on palgalõhele lisaks lähisuhtevägivald, mis moodustab vägivaldakaritegudest 47% (85% toimepanijatest on mehed, 81% ohvritest naised). Tööturul esineb ka vanuselist ebavõrdsust: 50aastased ja vanemad inimesed teenivad keskmiselt viiendiku võrra vähem kui nooremad. Kehtiva puude raskusastmega inimeste osakaal on 11,7% elanikkonnast (seisuga 1. jaanuar 2020) ja see on viimase kümne aastaga kasvanud. Puudega inimeste tööhõivemäär (31,5%) on samal ajavahemikul enam kui kahekordistunud.

Õppimisvõimalused

Maailmas on tööturg suuresti mõjutatud automatiseerimise ning uute majandusharude jätkuvast kasvust, mis nõuab seniste oskuste ja teadmiste profiili ümberkujundamist ning ka hariduspoliitilist reageerimist. Tööturg muutub märgatavalt paindlikumaks ning samas inimesele ebastabiilsemaks. Parandama peab õppe vastavust ühiskonna ja tööturu vajadustele kõigil haridusastmetel ning siduma omavahel tugevamalt kõrghariduse ning teadus- ja arendustegevuse. Tööealine elanikkond väärtustab töösuhetes üha enam ettevõtlikkust, iseendale tööandjaks olemist, töötamist paindlikumates projekti- ja platvormipõhistes lahendustes. Haridus loob eeldused ettevõtlikkuseks ja innovatsiooniks, Eesti eripärasid arvestavaks majanduskasvuks ning tasakaalus ja sidusa ühiskonna kujunemiseks.

Eesti on põhihariduse tulemuslikkuse ja võrdsuse poolest Euroopa absoluutses tipus ning maailmas parimate riikide seas: rahvusvahelise PISA testi tulemuste kohaselt on Eesti 15aastased noored nii funktsionaalses lugemises, matemaatikas kui ka loodusteadustes (bioloogia, füüsika ja keemia) Euroopa riikide pingereas esimesel kohal. Siiski on Eestis suur erialase hariduseta inimeste osakaal: 27% täiskasvanutest (25–64aastased) on eri- ja kutsealase hariduseta. Esimese taseme või madalama haridusega õpinguid mittejätkavate noorte (18–24aastased) osakaal on 9,8% ning meeste osakaal (12,7%) ületab naiste oma ligi kaks korda. Rahvusrühmade lõikes ei jätka oma õpinguid 10,2% eestlastest ning 9% teisest rahvusest inimestest. Ühistel väärtustel põhinev, õppijast lähtuv ja kaasav haridussüsteem aitaks pakkuda tööturu vajadusi toetavaid õpiteid. Inimestel tuleb kohaneda vajadusega õppida juurde terve elukaare jooksul ning olla valmis erialavahetuseks.

Samas osalevad elukestvas õppes praegu vähem just need, kes seda enim vajaksid (madalama haridustasemega inimesed ja vanemaealised). Elukestvas õppes osalemises on märgatav lõhe rahvusesti (täiskasvanutest täiendab end 22,1% eestlastest, aga vaid 16,1% teisest rahvusest elanikest) ja piirkonniti (Põhja-Eestis täiendab end 23,4% tööealisest elanikkonnast, samal ajal Kesk-Eestis 15,3%, Kirde-Eestis 16,1%, Lääne-Eestis 16,3% ja Lõuna-Eestis 18,9%). Pidevalt areneva ja ulatuslikumalt leviva tehnoloogia tõttu on oluline valmistada inimesi ette tehnoloogiate kasutamiseks ning parandada inimeste digipädevust. Eestis ei kasuta 17–74aastaste seas internetti ligi 100 000 inimest, kellest enamik on vanemaealised, väiksema sissetuleku ja/või madalama haridustasemega.

Ettevõtluskeskkond

Maailmas lüheneb tehnoloogiliste muutuste intervall, mille tagajärjel tekivad uued äri- ja toimetulekumudelid ning kujunevad uued töö- ja eluviisid. Kui ka rahvusvahelised institutsioonid nõrgenevad ning riikidevahelised jõujooned muutuvad, siis on võimalik proteksionismi kasv, mis muudab märkimisväärselt ettevõtete müügivõimalusi ja konkurentsitingimusi.

Eesti kui Euroopa Liidu liikme majandus on nii toodete kui ka teenuste sektoris tugevalt lõimitud Euroopa Liidu ühtse turuga, mistõttu tuleb meil aktiivselt töötada selle senisest veelgi parema toimimise nimel. Ettevõtluskeskkonna kujundamisel on vaja leida tasakaal stabiilsuse ja muutuste vahel, tagada valmisolek tulevikuks. Eesti tõusmine Maailma Majandusfoorumi konkurentsivõime edetabelis kinnitab, et meie ettevõtluskeskkond on üldjoontes konkurentsivõimeline, kuid vaid 18. koht Maailmapanga Doing Business edetabelis toob esile mitu arenguvõimalust. Nõrgemad on Eesti positsioonid väikeaktsionäride huvide kaitses. Näiteks vajavad tõhustamist maksejõuetusega seotud lahendused. Samal ajal on Eesti edueeldus põhihariduse tulemuslikkus. Rahvusvahelise PISA testi tippsooritajate hulk on meil kasvanud (nt loodusteadustes oli tippsooritajaid üle 12% ehk ligi kaks korda rohkem kui OECD riikides keskmiselt). Kasvanud on iduettevõtete arv ja investeringute kaasamise võime. Tänu e-residentsuse programmile on Eestil ka unikaalne üleilmne konkurentsieelis, mida peaks edasi arendama, et oleksime rahvusvaheliselt talentide ja äritegemise üks keskusi.

Eesti tööjõu tootlikkus on kasvanud (78,6% Euroopa Liidu keskmisest), kuid piirkondlikult ebaühtlaselt ja alla oodatud tempo (sh on erinevalt ülejäänud Euroopast Eestis töötlev tööstus väiksema tootlikkusega kui teised harud). Tootlikkust suurendab uute tehnoloogiate kasutuselevõtt, aga digitehnoloogiate integreerimine ettevõtlussektoris on Eestis kesine (Euroopa Liidus 15. koht). Üldiselt jääb Eesti ettevõtete teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal SKPs (2018. aastal 0,59%) tunduvalt alla Euroopa Liidu keskmise (1,45%). Kvaliteetsete uute toodete ja teenuste väljatöötamisel, aga ka olemasolevate lahenduste ajakohastamisel peab Eestis märgatavalt kasvama teadus- ja arendustegevus ning koostöö teadlaste, ettevõtete ja teiste asutuste vahel. Vaatamata Eesti teaduse kõrgele tasemele, sünnib meil vähe ühiskonnale ja majandusele vajalikke uusi teadmispõhiseid lahendusi. Seejuures on teadus- ja arendustegevuse rakendamise võimekus piirkonniti erinev. Eesti regionaalset arengut pärssivad ka suured piirkondlikud erinevused töökohtade pakkumises, ettevõtlusaktiivsuses, ettevõtete teadmismahukuses ja lisandväärtuses ning tootlike töökohtade paiknemises.

Eestis on kohaliku ressursi väärindamise ressursitootlikkus väga väike (0,56 eurot kg kohta 2017. aastal). Ettevõtluses tuleb suuremat rõhku panna keskkonnahoidlikele tehnoloogiatele ja ärimudelitele ning kohalike ressursside ja teise toorme suuremale ja keskkonnahoidlikule väärindamisele. Erilise tähelepanu all on kasvupotentsiaaliga tegevusvaldkonnad ja tehnoloogiad. Kirjeldatud arenguvajadused eeldavad pikaajalisi investeringuid, milleks ettevõtted pole kaasnevate suurte riskide tõttu sageli valmis. Samuti on investeringud tugevas sõltuvuses majanduse käekäigust ja üleilmsetest mõjudest. Riik saab kaasa aidata, jagades ettevõtetega pikaajaliste investeringute riske ja planeerides riigipoolseid investeringuid eriti siis, kui ettevõtete investeerimisaktiivsus on saanud tagasilööke. Arendustegevust toetab vajalike teadmiste ja oskustega tööjõu olemasolu. Eesti on väike avatud majandusega riik ning haavatav nii lähiriikide kui ka üldiselt maailma majanduses toimuvast. Majandusjulgeoleku tagamiseks tuleb ennetada riigi sattumist tehnoloogilisse, majanduslikku või rahalisse sõltuvusse mõnest ebasõbralikust riigist.

Elurikkus ja keskkond

Maailm seisab silmitsi kliimamuutuste, keskkonnaseisundi halvenemise ja elurikkuse vähenemisega muu hulgas inimtegevuse tagajärjel ning see mõjutab ka eestimaalaste elukvaliteeti, meie loodust ja majanduskeskkonda. Maailmas on elurikkus ohustatud, ligi miljon liiki ehk iga kaheksas liik on väljasuremise ohus. Igal aastal kaob järjest rohkem taime- ja loomaliike ning väljasuremise tempo on tuhandeid kordi kõrgem, kui see on olnud keskmiselt viimasel kümnel miljonil aastal. Elurikkuse hävimisega kaob looduse suutlikkus pakkuda meile eluks vajalikke loodushüvesid (sh puhas vesi, õhk, toit ja loodusvarad). Mida rohkem on toimivaid ja elurikkaid ökosüsteeme, seda paremini oleme varustatud inimese eksistentsiks vajaliku ja suudame taluda keskkonna saastatust ja kohaneda kliimamuutustega. Punase raamatu koostamise käigus uuritud 13 500 Eestis leiduvast liigist hinnati soodsaks vaid poolte seisund. Ka üleeuroopalise tähtsusega liikidest ja elupaikadest on Eestis soodsas seisundis vaid pooled, st nende asurkondade säilimine pole tagatud. Liike ohustab enim neile sobivate elupaikade pindala vähenemine, elutingimuste halvenemine ja killustumine. Lisaks tõuseb merepind ja kasvab sademete hulk, meile saabuval uued võõrliigid ja taimekahjurid. Looduslike elupaikade kadumine toob kaasa suured kulutused alternatiivsete lahenduste leidmiseks hüvedele, mida kahjustunud ökosüsteemid enam pakkuda ei suuda. Samas toetavad investeeringud elurikkusesse majanduskasvu ja regionaalset arengut, suurendavad maapiirkondade tööhõivet ning aitavad leevendada kliimamuutusi ja nendega kohaneda. Elupaikade hoidmine ja taastamine, liigirikkuse suurendamine ning muldade kaitse piisavalt ulatuslikul territooriumil on tähtis nii elurikkuse säilitamisel kui ka kliimamuutuste puhverdamisel ja nendega kohanemisel. Kaitstavat alad on elurikkuse kaitse tuumikalad, kuid neist üksi ei piisa, vaja on tagada ka nende vahelised ühenduskoridorid, et moodustuks toimiv rohevõrgustik.

Läänemere halb keskkonnaseisund nõuab kõikide siinsete riikide teravat tähelepanu ja meetmeid mereala hea seisundi saavutamiseks. Järk-järgult intensiivistub ka Eesti mereala kasutus uutel eesmärkidel (taastuenergeetika, vesiviljelus, taristuvõrgustikud) ning traditsiooniline merakasutus mitmekesistub, suurendades inimtegevuse survet merekeskkonnale. Mereressursse tuleb kasutada säästlikult, arvestades mereökosüsteemijätkusuutlikkusega, et saavutada mereheakeskkonnaseisund. Seetõttu tuleb pöörata senisest enam tähelepanu sellistele keskkonnakaitsemeetmetele, mis ühtlasi parandavad mere seisundit ning soodustavad majandustegevust mereressursi kasutamisel (nt vetika- ja karbikasvatus, pilliroo töötlemine). Eestis on ligikaudu miljon hektarit põllumajandusmaad, millest suur osa majandatakse keskkonnahoidlikult ning millel on head eeldused toidutootmiseks ja ekspordiks. Eesti metsade pindala ja tagavara on viimase poolsajandi jooksul aga märkimisväärselt suurenenud. Mets kasvab umbes 2,3 miljonil hektaril, millest tulundusmetsi on ligikaudu 74%. Eesti metsade rohkus (Eesti on Euroopas metsarohkusega 6. kohal) aitab kaasa sellele, et meil on puhas õhk. Eestis üldiselt õhusaastega probleeme ei ole, seda esineb vaid üksikutes linnades. Väga hea on ka olukord nõuetele vastava joogiveega suuremates asulates: seda saab ühisveevärgist üle 99% tarbijatest (2008. aastal 69,3%), kuid see on saavutatud suures ulatuses Euroopa Liidu vahendite abil, mistõttu vajab veetaristu heal järjel toimimiseks ka tulevikus piisavaid rahavooge. Samal ajal tarvitab 12% elanikkonnast joogiveena oma kaevuvett, mis 60-70% juhtudest ei vasta ühisveevärgi kvaliteedi nõuetele.

Kuigi praeguseks on kasvuhoonegaaside koguheidet Eestis võrreldes 1990. aastaga esialgsetel hinnangutel vähenenud 54%, on Eesti majandus siiski üks heitemahukamaid Euroopas – ühe SKP euro kohta on kaks korda rohkem kasvuhoonegaaside heidet kui Euroopa Liidus keskmiselt (2017. aastal). Samal ajal on Euroopa Liit seadnud eesmärgi jõuda 2050. aastaks kliimanetraalsuseni, mis mõjutab väga otseselt ka Eestil ees seisvaid valikuid. Kliimanetraalsusele üleminek puudutab sealse põlevkivitööstuse tõttu eriti Ida-Virumaad. Eesti elanike keskkonnateadlikkus on suurenenud, aga see pole piisavalt suunanud inimeste käitumist. Elanikkonna tervise ja töövõime tagamiseks on oluline hea keskkonnaseisundi tagamine. Jäätmete teke on võrreldes 2000. aastaga suurenenud ligi kaks korda. Üldine jäätmete taaskasutusmäär on küll suurenenud kolm korda (41%ni), kuid sellegipoolest on olmejäätmete ringlusse võtmise osakaal olmejäätmete kogumassis üks väiksemaid Euroopa Liidus (28%). Taastuenergia osatähtsus on energia lõpptarbimises 30% ehk märgatavalt üle Euroopa keskmise (18%).

Kultuuriruum ja elukeskkond

Maailmas elab 2050. aastaks linnades 70% rahvastikust. Eesti linnastumine on üks kiiremaid OECD riikide seas (linnades elab 69,4% elanikest). Samal ajal peab tagama kultuuriruumi kättesaadavuse sõltumata inimeste elukohast, sest võimalus osaleda kultuurielus suurendab elukvaliteeti, muudab elukeskkonna väärtuslikumaks ning toetab kogukondlikku tegevust.

Inimesteheaolu ja Eesti kultuuri kestmise huvides on oluline tähelepanu pöörata eri kultuurivaldkondade kättesaadavusele üle Eesti ja üle ilma rahvuskaaslaste kogukondades. Sealjuures peab toetama omakultuuri viljelemist, mis paneb aluse inimeste identiteedile ja kodumaaarmastusele, ning eri keeltes maailmakultuuri kättesaadavust.

Väärtusliku elukeskkonna lahutamatu osa on nii isiklik kui ka avalik ruum. Eestis suureneb väljaspool keskusi asustamata ning halvas seisukorras eluruumide hulk (sealhulgas on avariilises või halvas seisukorras kolmandik Eesti ehituspärandist). Sellegipoolest on ligi 91% leibkondadest eluruumide seisundiga rahul (2008. aastal oli vastav näitaja alla 80%). Võimaluse korral tuleb tihendada ajaloolisi linnakeskusi. See võimaldab hoida Eesti pärandit, soodustab inimeste jalgsi liikumist ja on keskkonnahoidlik. Vajalik on riigi suurem kompetents terviklikuks ruumiloomeks, et muu hulgas tagada kooskõla riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste investeeringute vahel ning kohaneda rahvastikumuutuste ja teiste arenguvajadustega. Paremate ruumiloometsuste tegemiseks peame suurendama inimeste ruumipädevust, mida toetavad kvaliteetsed ruumiandmed ja nutikamad teenused.

Kuigi ühissõidukid on kättesaadavad 76%-le elanikest, on vahemaade läbimise suur ajakulu, transpordiliikide kombineerimise ja liinide omavahelise ühenduvuse keerukuse tõttu ühissõidukite kasutajate ning jalgsi ja jalgrattaga liikujate osakaal viimastel aastatel vähenenud (2018. aastal vastavalt 20,7; 15,1 ja 2,7%). Peame muutma elu-, õpi-, vaba aja veetmise ja töökeskkonnad ning liikumise nende vahel tervislikke, keskkonnahoidlikke ja turvalisi valikuid soodustavaks ning ligipääsetavamaks kõikidele ühiskonnaliikmetele. Hea näide on riigisisene rongiliiklus: sõitjate arv on kuue aastaga kahekordistunud (8,37 miljonit sõitu aastas). Piirkondade konkurentsivõime parandamiseks on peale riigisiseste vahemaade läbimise ajakulu vähendamise oluline arendada Eesti ühendusi Euroopa muude piirkondadega, seda nii transpordi- kui ka energiataristu mõttes. Maismaatranspordi välisühenduste arendamine peab jätkuma Euroopa Liidu transpordi põhivõrgu väljaehitamise kava kohaselt (sh Via Baltica ja Rail Baltic). Energiataristu puhul vajavad tähelepanu energialjulgeoleku ja varustuskindluse küsimused. Jätkata tuleb kiire internetiühenduse arendamist.

Julgeolek ja turvalisus

Maailmas on rahvusvaheliste uuringute kohaselt viimaste aastakümnete langustrend rahvusvaheliste konfliktide arvus ja ulatuses pöördunud tõusule. Järgnevatel kümnenditel võib riikidevaheliste konfliktide ja varisõdade tekke risk suureneda eeskätt suurvõimude huvide pörkumise, jätkuva terrorismiohu ning poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse tõttu. Peale tavapäraste ohtude on kasvanud hübriidohud (nt vaenulik mõjutustegevus, demokraatlikesse protsessidesse sekkumine, küberründed). Rahvusvaheliste institutsioonide roll nõrgeneb ühiste väärtussüsteemide mõranemise tõttu.

Eestit peab turvaliseks riigiks 92% elanikkonnast (2020. aastal). Kõige kõrgem on usaldus Päästeameti vastu (täielikult või pigem usaldab 97%), järgnevad Häirekeskus (94%) ning Politsei- ja Piirivalveamet (88%). Nende puhul on usaldus sarnasel tasemel nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike seas. Teisest rahvusest inimeste seas pälvivad keskmisest vähem usaldust NATO, Kaitsevägi, Kaitseliit ja Euroopa Liit, kuid usaldustase on enamiku institutsioonide puhul kasvamas. Eesti riigi peamiseks julgeolekutagatiseks peetakse siiski endiselt NATOsse kuulumist (53% nimetab seda ühena kolmest olulisemast tegurist). Olulisuselt järgnevad elanike kaitsetahe (41%) ja Eesti iseseisva kaitsevõime arendamine (31%). Suurendada on vaja inimeste teadlikkust enda rollist ja vastutusest, et nad suudaksid erinevate õnnetuste korral (sh kriisisituatsioonides) arukalt käituda ning vähendada nii riski oma elule ja tervisele.

Oluline on suurendada ka riigiasutuste, kohaliku omavalitsuse üksuste ja elutähtsate teenuste osutajate teadlikkust võimalikest ohtudest ja parandada nende valmisolekut kriisideks. Eesti rahvastik paikneb ebaühtlaselt ning on piirkondi, kus turvalisust tagavate teenuste kättesaadavus on tõhus ainult tihedamas koostöös kogukonnaga ja nutikaid lahendusi kasutades. Ka väärtuskonfliktide tekkimise tõenäosus ühiskonnas väheneb, kui muu hulgas toimib tugev, sidususele kaasa aitav kultuuriruum ning suhtlemist toetav teadmispõhine avalik ruum. Julgeoleku ja turvalisuse tagamiseks tuleb süvendatult rakendada riigikaitse laia käsitust, hoida tihedaid suhteid liitlaste ja partnerriikidega ning nendega koostöös tagada rahvusvaheliste organisatsioonide ja rahvusvahelise õiguse tõhus toimimine. Samuti on turvalisuse seisukohast oluline valdkondadevaheline koostöö.

Riigivalitsemine

Maailmas on riigihaldus muutumas paindlikumaks ja mitmekesisemaks, sealhulgas kasvab järjest enam avalikke teenuseid pakkuvate ettevõtete ja vabaihenduste roll.

Riigivalitsemisel peab lähtuma õigusriigi põhimõtetest ja inimesekesksusest ning inimeste põhiõiguste ja vabaduste kaitse peab olema tagatud. Vabakonna tugevdamise ja sidusa ühiskonna kujundamise oluliseks mehhanismiks on osalusdemokraatia senisest laiem levik. Kuna rahvastikuproгноosi kohaselt tööeline elanikkond väheneb, peab ka avalik sektor oma tööjõuressurssi targalt suunama ning tegema koostööd era- ja vabasektoriga, sest vajadus avalike teenuste järele ei vähene. Maksukoormus on Eestis 34% SKPst (2020. aastal) ning langeb, jõudes 2035. aastaks 32,7%ni (hinnangute eeldus on praeguse olukorra jätkumine). Maksukoormuse langus tuleneb SKPst aeglasemalt kasvavast tarbimise maksukoormusest. See eeldab muu hulgas bürokraatia vähendamist, inimeste ja vabakonnaga koosloomelist poliitikakujundamist ning kokkulepet riigi, kohaliku omavalitsuse üksuste ja kogukonna rolli kohta avalike teenuste pakkumisel (sh turvalise elukeskkonna tagamisel). Vanemaealiste ja noorte ühiskondlikus elus osalemise kõrval ei saa rahul olla ka eesti keelt mittekönelevate elanike ühiskondliku aktiivsusega. Vene keelt kõnelevad noored on isegi rohkem kodanikuühiskonda kaasatud kui eesti keelt kõnelevad noored, kuid samas on eesti suhtluskeelega inimeste hulgas vabatahtlikus tegevuses osalemise määr endist viisi palju kõrgem (52% vs. 44%) kui venekeelsetel. Samuti pole 45% uussisserändajatest vabatahtlikus tegevuses osalenud, kuid sooviks seda teha.

Eesti ei kasuta OECD hinnangul otsuste tegemisel piisavalt teadusuuringuid ja valdkonna eksperte ning võrdluses teiste liikmesriikidega on valitsusasutuste tegevuste tõhusus keskpärane. Parandama peab riigi võimekust kasutada teadusuuringuid vajalike muutuste esilekutsumiseks ja kaasata teadlasi poliitikakujundamisse. Seejuures on oluline, et teadus lähtuks senisest enam Eesti arenguvajadustest. Selgelt tuleks eelistada uuenduslikke lahendusi ja tehnoloogiaid ning tõhustada teabevahetust asutuste (ja ettevõtete) vahel, tuginedes senisest enam reaajas andmevahetusele ja võttes ulatuslikumalt kasutusele ava- ja suurandmeid. E-teenuste baastaristu ning e-teenuste kasutamist võimaldavad vahendid on hästi arenenud ning mitmes valdkonnas on e-teenused jõudsalt edenenud (nt maksude kogumine ja administreerimine), kuid teenuste kvaliteet on ebaühtlane ja digiriigi loodud lahenduste kestlikkus vajab tugevdamist. E-teenuste taristu säilimise ja elektrooniliste vahendite turvalisuse ning arendamise tagamiseks tuleb järjepidevalt panustada nii baastaristu arendamisse kui ka tehnoloogiliste võimaluste korral luua uusi alternatiive senistele lahendustele. Samal ajal avab pidev tehnoloogia areng (sh tehisintellekti kasutamine) riigile uusi võimalusi osutada seniseid teenuseid tõhusamalt ja teha otsuseid nutikamalt.

Suurte strateegiliste eesmärkide saavutamiseks on vaja koosmeelt eri ühiskonnarühmade vahel. Riigi tegevuste planeerimisel tuleb arvestada, et praegu on suurem osa riigieelarvest (umbes 80%) juba seotud seadustega kindlaksmääratud kulutustega. Riigivalitsemist ja avalike teenuste pakkumise kvaliteeti aitab inimeste ootustele vastavaks muuta keskvalitsuse, kohaliku omavalitsuse üksuste ja kogukondade koostöö ning ulatuslikum avalikkusega konsulteerimine inimeste vajadustest lähtuvate lahenduste leidmisel, selge rollijaotus nende elluviimisel ja kohaliku omavalitsuse üksuste finantsvõimekuse tagamine. Eesti inimeste, kogukondade ja kodanikuühenduste võimestamise ja sidusa ühiskonna kujundamise üheks mehhanismiks on ulatuslikum rahvaalgatuste ja -küsitluste korraldamine nii riigi kui ka kodanikkonna algatusel.

Eesti strateegilised sihid

Viis strateegilist sihti

Inimene

Arukas, tegus
ja tervist hoidev

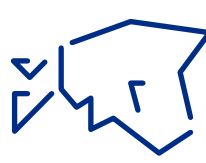
Ühiskond

Avatud, hooliv
ja koostöömeelne

Majandus

Tugev,
uuendusmeelne
ja vastutustundlik

Elukeskkond

Kõigi vajadusi
arvestav, turvaline
ja kvaliteetne

Riigivalitsemine

Uuendusmeelne,
usaldusväärne
ja inimesekeskne

Üleilmsed säästva arengu eesmärgid

**Demokraatlik ja turvaline riik,
kus säilib ja areneb eesti rahvus, keel ja kultuur**

Strateegias „Eesti 2035“ seatakse viis pikaajalist strateegilist sihti, mis lähtuvad aluspõhimõtetest. Sihid on kokku lepitud kahe aasta jooksul üle Eesti toimunud aruteludel ning arvamuskorje põhjal (koosloomes on oma panuse andnud peaaegu 17 000 inimest).

Strateegilised sihid on väärtuspõhised eesmärgid, mis on aluseks riigi strateegiliste valikute tegemisel ja mille elluviimisse panustavad kõik Eesti strateegilised arengudokumendid. Samuti arvestatakse neid riigi eelarvestrateegias ja valitsuse tegevusprogrammi koostamisel.

Sihtideni jõudmiseks on vaja arvestada Eesti arenguvajaduste, üleilmsete suundumuste, Euroopa Liidu poliitikaraamistiku ning üleilmsete säästva arengu eesmärkidega.

Aluspõhimõtete hoidmist jälgime järgmiste mõõdikutega:

- kohortsündimuskordaja
- rahvaarv, sealhulgas väljaspool Harjumaad ja Tartumaad elavate inimeste osakaal
- eesti keelt emakeelena kõnelejate ja kasutatavate inimeste osakaal
- kultuurielus osalemine
- Eestit turvaliseks riigiks pidavate elanike osakaal
- tajutud riskid
- soolise võrdõiglikkuse indeks
- kasvuhoonegaaside netoheide CO₂ ekvivalenttonnides (sh LULUCF sektor)
- Eesti koht üleilmses säästva arengu eesmärkide indeksis

Aluspõhimõtted

Sihtideni jõudmise aluseks on vabadusele, õiglusele ja õigusele rajatud demokraatlik ja turvaline riik, kus austatakse õigus- ja sotsiaalliigi põhimõtteid ning kus säilib ja areneb eesti rahvus, keel ja kultuur. Selle tagab loov, vastutustundlik ning avatust ja kogukondi väärtustav ühiskond, mis hoiab ja edendab Eesti identiteeti ning tagab mitmekesise, ligipääsetava ja ajaga kaasas käiva elujõulise kultuuriruumi. Eesti rahvastiku kestmiseks väärtustatakse lapsi ja nende olemasolu ei tohi halvendada perede sotsiaalset seisundit ega põhjustada majanduslikke raskusi. Eesti keel peab püsima elujõulisena, sealhulgas peamise teabe-, haridus- ja töökeelena. Kõigil peab olema võrdne võimalus eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks, sõltumata individuaalsetest eripäradest ja vajadustest, kuuluvusest erinevatesse sotsiaalsetesse rühmadesse, sotsiaal-majanduslikust võimekusest ja elukohast.

Eesti julgeoleku tagamiseks on liikmesus ja panus NATOs ja Euroopa Liidus ning tihe koostöö liitlaste ja teiste rahvusvaheliste partneritega. Eesti huvides on maailmas mõjukas ja ühtne, aluslepingutest lähtuv väärtuspõhine, solidaarne ja tõhusalt toimiv Euroopa Liit kui rahvusriikide ühendus. Eesti riigikaitse tagavad iseseisev kaitsevõime ja kollektiivkaitse, mida kindlustab tugev kaitsetahe. Kaitsekulud on vähemalt 2% SKPst ja püsivad kooskõlas kujuneva ohupildiga. Eesti riigikaitse korralduse alus on lai käsitus – riigikaitsele tuleb anda oma panus igal inimesel.

Aastaks 2050 on Eesti konkurentsivõimeline, teadmispõhise ühiskonna ja majandusega kliimaneutraalne riik, kus on tagatud kvaliteetne ja liigirikas elukeskkond ning valmisolek ja võime kliimamuutustepõhjustatude basoosaid mõjusid vähendada ja positiivseid mõjusid parimal viisil ära kasutada. Säästva arengu eesmärkide elluviimise eelduseks on kultuuri-, sotsiaal-, keskkonna- ja majandusvaldkonna kooskõlaline arendamine. Eestis tehakse teadmispõhiseid otsuseid ning lahendusteede valikul eelistatakse mõjusaid ja uuenduslikke lähenemisviise.

Strateegilised sihid

Inimene

Sihi saavutamist jälgime järgmiste mõõdikutega:

- tervena elada jäänud aastad
- tööhõives kultuurielus, spordis ja vabatahtlikus töös osalemine
- täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (sh informaalõpe)

Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed

Arukas inimene hindab teadmisi, hoiab ennast, teisi ja (elu)keskkonda ning suhtub toetavalt kõikidesse ühiskonnarühmadesse. Ta on teadmistehimuline, loov ja ettevõtlik, tahab õppida ning on valmis töö olemuse muutumiseks.

Tegus inimene saab hästi hakkama ning on ühiskondlikult aktiivne ja vastutustundlik, panustades nii enda, pere- ja kogukonna kui ka riigi arengusse terve eluea jooksul.

Tervist hoidev inimene on terviseteadlik, käitub enda ja teiste elu ning keskkonda hoidvalt. Sealjuures hoolitseb ta nii vaimse kui ka füüsilise tervise eest.

Ühiskond

Sihi saavutamist jälgime järgmiste mõõdikutega:

- hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik
- ühiskonnarühmade vahelised kontaktid
- püsiva suhtelise vaesuse määr

Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud

Hooliv ühiskond on tähelepanelik ja abivalmis. Siin on igaühel võimalus eneseteostuseks terve elukaare ulatuses ning tagatud on selleks vajalik tugivõrk. Töö-, pere- ja eraelu ühitamine on toetatud, ühiskondlikesse ja kultuurilistesse tegevustesse panustab igaüks sõltumata east ning inimeste heaolu on paranenud.

Koostöömeelne ühiskond põhineb ühtekuuluvustundel ning inimeste valmisolekul aktiivselt panustada ühiste eesmärkide saavutamisse ning hüvede loomisse. Iga inimene, pere- ja kogukond ning vabaiühendus saab ja tahab ühiskonnakorralduses kaasa lüüa ja koostööd teha.

Avatud ühiskond toetab ühist väärtust loovaid muutusi ning tuleb toime riigi ja rahva ees seisvate proovikividega. Sealjuures on eesti kultuur ja kogukonnad tugevad, hoolivad ja koostöömeelsed ning inimesed kultuuriteadlikud.

Majandus

Sihi saavutamist jälgime järgmiste mõõdikutega:

- tööjõu tootlikkus osakaaluna Euroopa Liidu keskmisest
- väljaspool Harjumaad loodud SKP elaniku kohta EL-27 keskmisest
- teadus- ja arendustegevuse kulud erasektoris
- ressursitootlikkus

Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik

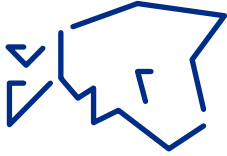
Eesti majandus on tugev ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ning leiab uusi äri võimalusi. Eesti majandus on paindlik ning valmis struktuurimuutusteks, pakkudes arenguvõimalusi kõigis piirkondades.

Eesti majandus on uuendusmeelne ja teadmispõhine, kasutades uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid ning paindlikke töövorme. Loodud on soodsad tingimused ettevõtluse teadus- ja arendustegevuseks ning innovatsiooniks, teadlased ja ettevõtted teevad omavahel koostööd. Eesti majanduskeskkond kutsub töötama, ettevõtteid asutama, siitkaudu virtuaalselt äri ajama, investeerima ning looma ja katsetama uusi lahendusi, millest on kasu ühiskonnale laiemalt.

Eesti majandus on vastutustundlik inimeste ja looduse suhtes. Siin on paindlikku, uuendusmeelset ja vastutustundlikku ettevõtlust ning ausat konkurentsi soodustav turvaline majanduskeskkond. Kohalike ressursside väärindamine on kasvanud ja loodusvarade kasutamisel arvestatakse nii elurikkuse säilimise kui ka sotsiaal-majanduslike mõjudega.

Elukeskkond

Sihi saavutamist jälgime järgmiste mõõdikutega:

- elukeskkonnaga rahulolu
- keskkonnatrendide indeks
- vigastuste, mürgistuste ja teatavate muude välispõhjuste toime tagajärjel hukkunute arv 100 000 elaniku kohta

Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond

Elukeskkonna kujundamisel arvestatakse kõigi inimeste vajadustega ning otsustes järgitakse läbivalt kvaliteetse ruumi põhialuseid ja kaasava disaini põhimõtteid, et tagada igapäevasele elule vajalikud füüsilise kui ka digiruumi ligipääsetavus ja mugavus. Kasutusel on uuenduslikud tehnoloogiad ja looduslähedased lahendused, mis vähendavad ajakulu vahemaade läbimisel ja tagavad hea elukeskkonna terves Eestis.

Elukeskkond on turvaline ning avaliku ruumi planeerimisel eelistatakse ohutut ja turvalist ning tervist toetavat käitumist soodustavaid lahendusi, mis tagavad ligipääsetavuse. Turvaline elukeskkond luuakse igapäevase koostööga.

Elukeskkond on kvaliteetne ja seda planeeritakse pärandit ja looduse elurikkust hoidvalt. Inimesed on ruumiteadlikud ning ruumiotsused parandavad nende ühistegevuse ja osaluse võimalusi.

Riigivalitsemine

Sihi saavutamist jälgime järgmiste mõõdikutega:

- positsioon globaalse kohalolu indeksi edetabelis (Elcano)
- hea valitsemise indeks
- usaldus riigi institutsioonide vastu
- kohaliku omavalitsuse üksuste investeeringute osakaal valitsussektori kuludest

Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik

Eesti on uuendusmeelne, teadmiste loomist ning kasutamist väärtustav riik, kus ühiskonnaelukorraldatakse uute, inimesekesksete ja tööhõlvatavate tehnoloogiate abil. Õigus- ja maksukeskkond ning valitsemiskorraldus soosivad ühiskonna sidusust, uute lahenduste kasutuselevõttu, innovatsiooni ja paindlikku riigivalitsemist. Avalikud teenused on taustal toimivad ja etteaimavad ning andmeruum kaitstud. Eesti riigikorraldus ja inimeste osalus selles on trendide loov ja eeskujuks teistele riikidele.

Eesti on usaldusväärne riik oma kodanikele ning väärtustatud partner rahvusvahelises suhtluses. Riigi valitsemine on avatud ehk võimu teostatakse avalikes huvides ausalt ja läbipaistvalt, järgides õigusriigi põhimõtteid ning tagades inimeste põhiõigused ja vabadused. Eesti on valvatud ja kaitstud, maailmas tuntakse meid hästi ja riigi rahvusvaheline positsioon on tugev.

Eesti on inimesekeskne riik, kus poliitikakujundamine on koosloomeline ja inimesed saavad osaleda oluliste otsuste tegemisel. Avalikud teenused on kvaliteetsed ja kättesaadavad sõltumata elukohast ning suurendavad inimeste heaolu ja turvalisust.

Vajalikud muutused Eestis

Vajalikud muutused Eestis

**Oskused
ja tööturg**

**Rahva kestlikkus,
tervis ja sotsiaalkaitse**

**Majandus
ja kliima**

**Ruum
ja liikuvus**

Riigivalitsemine

Eesti aluspõhimõtete hoidmiseks, strateegiliste sihtide saavutamiseks ja arenguvajadustele vastamiseks on tarvis muudatusi eri valdkondades. Sealjuures on oluline sihipärane ja koordineeritud valdkondadevaheline koostöö. Strateegia koostamise käigus esitatud ja läbi räägitud ettepanekutest suuremat tähelepanu nõudvad muutused on seotud viide temaatilisse kimpu. Nende elluviimist jälgitakse iga aasta täpsema tegevuskava põhjal ning vajaduse korral tehakse korrektiive tulenevalt Eesti arengut mõjutavatest riigisisestest sündmustest ja väliskeskkonna muutustest.

Oskused ja tööturg

Muudame haridussüsteemi õppijast lähtuvaks ja paindlikuks

Tagame õpivõimaluste rohkuse ja kättesaadavuse, sujuva ja paindliku liikumise haridustasemete ja -liikide vahel ning nüüdisaegse õpikäsitluse põhimõtete rakendamise tagamaks võimalikult õppijast lähtuva lähenemise, mis toetab ennast juhtiva õppuri kujunemist ja iga inimese potentsiaali maksimaalset rakendamist. Selleks lõimime formaal- ja mitteformaalhariduse ning üld- ja kutsekeskhariduse ja töötame välja ühtse keskharidusstandardi. Jätkame koolivõrgu optimeerimist ning loome piirkondlikud hariduskeskused, mille eesmärk on pakkuda uusi õppevorme ja võimalusi üld-, kutse- ja kõrghariduse ning mitteformaalse õppe, sealhulgas noorsootöö sidustamiseks ja üleminekute lihtsustamiseks. Sidustame piirkondlikud hariduskeskused regionaalsete ja kohalike huvipooltega vastastiktoimes, et toetada regionaalse ettevõtluskeskkonna arendamist ja tööjõu ettevalmistamist. Suurendame erinevate haridustasemete ja -liikide õppekavades üld- ja tulevikupädevuste õpetamist ning lõimime neisse koostöös tööandjatega rohkem praktilist kogemust ja oskusi. Tagame kvaliteetse, üle Eesti kättesaadava noorsootöö, mis loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamuseks, kogemustepagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks. Toetame eesti keeles õpetamist, arendades seejuures digitaalset eestikeelset õppevara kõikidel haridustasemetel ja elukestvas õppes. Toetame mitmekesiste õppemeetodite ja -viiside (sh digipedagoogika) tõenduspõhist arendamist ja rakendamist, et õpet personaliseerida ja individualiseerida ning rikastada seda tehnoloogia (õpianalüütika, kratid jne) abil. Tagame, et Euroopa haridusruumis toimuks õpialane liikumine takistusteta. Rahvusvahelist liikuvust ja koostööd suurendab elanike võõrkeelte oskus, mistõttu toetame nende õpet. Samal ajal tagame eesti keele õppimise võimalused ja (digi)lahendused mujal elavatele rahvuskaaslastele ja teistele huvitunutele.

Viime inimeste teadmised, oskused ja hoiakud kooskõlla tööturu vajaduste ning majanduse struktuurimuutustega

Uuendame täiskasvanuhariduse süsteemi (sh kombineeritud rahastamismudeli ja kvaliteedi tagamise põhimõtete väljatöötamine, maksu- ja toetussüsteemide muudatused, kultuuriasutuste võrgu kaasamine), et tagada valmisolek tulevikutööks ning kohanemine majanduse struktuurimuutustega. Arendame oskuste ja vajaduste prognoosisüsteemi (OSKA) ning loome õppe ja tööturuvajaduse paremaks seostamiseks suurandmete analüüsi võime. Kõrg- ja kutsehariduses töötame välja osakvalifikatsioonide sertifitseerimise süsteemi ning laiendame töökohapõhise õppevormi sihtrühma ja erialasid. Fookuses on nii erialase hariduseta ja mitteaktiivsete inimeste (sh vanemaealised, noored, kes ei õpi, ei osale koolitusel ega tööta, hoolduskoormusega inimesed) tõhusam toetamine tööturule naasmiseks kui ka vanemaealiste tööturult lahkumise ennetamine. Seda eriti just Kirde-Eesti ja Kagu-Eesti piirkondades, et tagada tööturu regionaalne tasakaalustatus kogu Eestis. Laiendame õppimisvõimalusi ka kõrgema oskus- ja haridustasemega inimestele, pöörates tähelepanu nutika spetsialiseerimise valdkondadele ning üld- ja tulevikupädevustele.

Valmistume tulevikutööks

Muutuvad ärimudelid ja töövormid nõuavad ühiskonna valmisolekut tagada tulevikutööks vajalik raamistik. Selleks kujundame uutele töövormidele vastavaks maksusüsteemi, tööõiguse ja sotsiaalkaitsereeglid, et need tagaksid võrdse kohtlemise ka näiteks vabakutselistele loomeinimestele, tööampsu tegijatele ja platvormi vahendusel töötajatele (sh piiriüleselt). Ebatraditsiooniliste töövormide levikuga kaasneb vajadus toetada kaugtöövõimalusi, moderniseerida töökeskkonda (sh digitaalne taristu) ning tagada ohutus olenemata töövormist. Arendame õppekavasid tulevikutööks vajalike teadmiste ja oskuste kujundamiseks, tõstame õpetajate, õppejõudude ja koolitajate valmidust ning nüüdisajastame õppekeskkondi uuendatud õppekavade rakendamiseks.

Parandame kõrghariduse kvaliteeti ja tõhustame selle rahastamist

Kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks laiendame töökohapõhist õpet, ettevõtlusmagistrantuuri ja -doktorantuuri ning arendame praktikakorraldust. Püüdleme soolise tasakaalu poole kõrghariduses. Toetame kõrghariduses eestikeelsete õppekavade säilimist ja arendamist ning eesti eriala- ja teaduskeele arendamist. Vaatame üle kõrghariduse rahastamismudeli, sealhulgas ajakohastame õppelaenu, õppetootuste ja stipendiumide süsteemi. Seejuures ei tohi halveneda ligipääs kõrgharidusele. Parandame õppe vastavust ühiskonna ja tööturu vajadustele ning seome omavahel tugevamalt kõrghariduse ning teadus- ja arendustegevuse.

Loome talendisõbraliku keskkonna

Talentide arengu soodustamiseks loome terviksisüsteemi andeka õppija märkamiseks ja toetamiseks. Oluline on laiendada ja soodustada loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogiavaldkonna ja loovainete lõimitud õppe võimalusi ning tagada nende õpetamiseks vajalike õpetajate järelkasv kõikidel haridustasemetel ja ka huvihariduses.

Töötame välja õigusruumi, mis arendab targaks ettevõtluseks vajalikke oskusi ning aitab vajaduse korral meelitada Eestisse talente mujalt. Tähelepanu nõuab talendipoliitika programmide, sealhulgas välisüliõpilastele mõeldud meetmete, arendamine.

Suurendame ühiskondlikku sidusust ja võrdseid võimalusi hariduses ning tööturul

Tööealise elanikkonna vähenemine toob kaasa muutused kohalikest elanikest koosneva ja välismaise tööjõu vastastikusel tasakaalus. Võrdsete võimaluste loomisel hariduses ja tööturul ajakohastame kohanemis- ja lõimumisteenuseid, eesti keelest erineva emakeelega õppijate hariduskorraldust ja keeleõpet ning töötame välja lahendused, mis hoiaksid kohalikku elanikkonda aktiivsena just Eesti tööturul. Samuti pöörame palju suuremat tähelepanu Eestisse tagasipöördumise soodustamisele. Võrdsete võimaluste edendamiseks arendame kaasavat haridust, lõimime omavahel haridus-, sotsiaal-, tervishoiu-, kultuuri- ja tööturavaldkonna tugiteenused, töötame välja palgalõhe minimeerimist toetavad meetmed, tegeleme soolise segregatsiooni vähendamisega hariduses ja tööturul.

Rahva kestlikkus, tervis ja sotsiaalkaitse

Kujundame tervikliku rahvastiku- ja perepoliitika eesti rahva kestlikkuse ja heaolu tagamiseks

Kestliku rahvastiku tagamiseks kujundame tervikliku, sündimust ja vanemlust toetava rahvastiku- ja perepoliitika, mis eesmärgistab perede heaolu suurendamist ning selle kaudu soovitud ja tegeliku laste arvu vahelise erinevuse vähenemist. Poliitikameetmete kavandamisel arvestame perede vajaduste ja eelistuste mitmekesisust kogu laste kasvatamise perioodi jooksul. Soodustame ühiskondlike hoiakute muutumist põlvkondadevahelist sidusust väärtustavaks ning toetame vanemaaliste inimeste ühiskondlikku aktiivsust ja väärikat vananemist (nt nende ulatuslikumat panust vabatahtlikku tegevusse). Laste heaolu tagamiseks loome riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste koostöös positiivset vanemlust toetavad ja laste väärkohtlemist ennetavad lahendused, uuendame lastekaitsekorraldust ja erivajadusega laste tugisüsteemi, töötame välja teenused kompleksprobleemidega lastele ning jätkame üleminekut perepõhisele hooldusele.

Kujundame elukeskkonna ning inimeste hoiakud ja käitumise tervist ja keskkonda hoidvaks ning vähendame riskikäitumist

Inimeste oodatava ja tervena elatud eluea pikendamiseks on võtmetähtsusega kujundada inimeste hoiakud ja käitumine terviseteadlikuks, oma elu säästvaks, riskikäitumist vähendavaks, õnnetusi ennetavaks ning keskkonda hoidvaks. Selleks kavandame valdkonnaüleselt ja kogukondi kaasavalt inimestele nii lõimitud ennetusmeetmeid kui ka nõustamisteenuseid. Kasutame püsivaid koostöövorme, mis põhinevad kogukonnakesksel lähenemisel ja võrgustikutööl. Elanike terviseharituse parandamist ja riskikäitumise vähendamist toetab ka digilahenduste arendamine. Tervisliku elustiili valikute (sh tasakaalustatud toitumine, piisav füüsiline ja vaimne aktiivsus ja sotsiaalne suhtlus) soodustamise kõrval suurendame inimeste elukeskkonnast teadlikkust alates alusharidusest, sest see mõjutab otseselt inimeste tervislikku seisundit ühiskonnas laiemalt. Tagame toodete, kemikaalide, joogivee ja ravimite ohutuse ning parandame kvaliteetse toidu kättesaadavust.

Toetame vaimset tervist ning vähendame vaimset ja füüsilist vägivalda

Tervikliku vaimset tervist toetava süsteemi arendamiseks lepime kokku ühtsed põhimõtted ja meetmed ning tagame vajalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi kogu elukaare vältel. Arendame varajase märkamise süsteemi ning tõhustame pere- ja kogukonna olulisust ennetaja ja toetajana nii vaimse tervise probleemidele kui ka vägivalda ilmingutele reageerimisel, et inimestel oleks teadmisi ja oskusi selle kohta, kuidas vähendada vaimsele tervisele negatiivselt mõjuvaid riske, nad oskaksid ära tunda ohte (nt läbipõlemine) ja vaimse tervise probleeme nende tekkimisel ning teaksid, millal ja kust abi otsida. Laiendame erinevaid tõenduspõhiseid ennetus- ja sotsiaalprogramme, mis aitavad ära hoida ja vähendada koolikiusamist, töökohal ja muudes kooslustes kiusamist või ahistamist, lähisuhte- ja seksuaalvägivalda, samuti vähendada riskikäitumist, suurendada teadlikkust ning hoida ära äärmuslikku käitumist ja radikaliseerumist. Arendame vägivaldaohvrite võrgustikupõhist abistamist ning meetmeid, mis aitavad tõkestada vägivalda korduvust. Samuti pöörame tähelepanu õigusvastast käitumist põhjustavate vaimsete probleemide lahendamisele, seda ka kinnipidamisasutustes.

Nüüdisajastame töotervishoiu tervist toetavaks ja vähendame inimeste töövõimekadu

Inimeste tervena elatud eluea pikendamiseks ning töövõimekao vähendamiseks arendame uuenduslikke ja tõhusaid töotervishoiu ja -ohutuse teenuseid, sealhulgas sihipäraseid teavitus- ja nõustamisteenuseid ning töotervishoidu ja -ohutust edendavaid infotehnoloogilisi lahendusi. Samuti parandame töotervishoiuteenuse kvaliteeti ja kättesaadavust. Tõetame välja ajutise töövõimekaoga inimeste tööturul püsivust toetava süsteemi, et ennetada püsiva töövõimekao tekkimist. Suurendame tööturu osaliste teadlikkust erinevatest ohuteguritest (sh vaimse tervise ohutegurid, töökiusamine, ahistamine).

Lõimime tervishoiu- ja sotsiaalteenused inimesekeskset

Inimesekesksete heaoluteenuste pakkumisel on võtmetegur tervishoiu- ja sotsiaalteenuste lõimimine, mida toetavad head aja sisustamise võimalused. Selleks loome riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste partnerlusel põhineva toimiva koordinatsioonisüsteemi, mis tagab, et inimese vajadustele lähenetaks terviklikult. Lõimitud teenuste pakkumisel kujundame nii uutelt alustelt põhinevaid teenuseid, ajakohastame ja lõimime olemasolevaid kui ka investeerime teenuse pakkumist toetavasse taristusse (ajakohastame nii kogukonnateenuste kui ka haigla- ja tervishoiuasutuste võrgustiku). Eesmärk on minna sotsiaal-, tervise- ja töövaldkonnas üle inimese eluteekonda ja vajadusi arvestavatele ning taustal toimivatele teenustele, mida toetab tõenduspõhiste digitaalsete lahenduste kasutuselevõtmine ja andmete lõimitud kasutamine.

Lõimime personaalmeditsiini lahendused tervishoiusüsteemi igapäevategevustesse

Tervena elatud eluea pikendamiseks lõimime personaalmeditsiini lahendused tervishoiusüsteemi igapäevategevustesse, sealhulgas inimeste geeni- ja terviseandmete kaasamine tõenduspõhistesse otsuseprotsessidesse nii ravi- kui ka ennetustegevuses. Arendame välja teenused, mis arvestavad inimese tervisekäitumise, keskkonna ja geeniandmetega ning võimaldavad inimestel, sealhulgas arstidel, paremini haigusi ennetada, tervist ja ravi jälgida.

Personaalsete tervisteenuste tõhusamaks toimimiseks toetame asjakohaste digilahenduste arendamist, andmevahetuse tõhustamist (sh riikide vahel), vastava valdkonna teadustegevust, õiguskeskkonna ajakohastamist, andmekasutuse reguleerimist, tervishoiuspetsialistide koolitamist ning inimeste ja ühiskonna teadlikkuse suurendamist.

Uuendame sotsiaalkaitse korraldust, arvestades ühiskondlikke muutusi

Tagame inimestele piisava ravikindlustuskaitse ning tervishoiu rahastamise kestlikkuse, mis toetab tervishoiuteenuste ning ravimite ja meditsiiniseadmete kättesaadavust ning ravijärjekordade vähenemist. Tagame pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse ja pensionäride heaolu. Selleks muudame soodustingimustel vanaduspensionide ja väljateenitud aastate pensionide süsteemi, toetame pensioniks säästmist, soodustame töödandjapensioni levikut ning suurendame inimeste finantsteadlikkust. Muutunud töövormide laiem levik eeldab senisest paindlikumaid töötus- ja töökatkestushüvitiste skeeme ning sotsiaalkaitse skeemide kohandamist. Lepime kokku inimese, riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste vastutuse jaotuse, mis toetab vajaduspõhist sotsiaalkaitset, ning uuendame pikaajalise hoolduse rahastamismudelit.

Parandame erivajadusega inimeste heaolu ja ühiskondlikku aktiivsust ning tõhustame pikaajalise hoolduse süsteemi

Tervise-, töö- ja sotsiaalkaitse ning kultuurisektori teenused (nt abivahendite pakkumine, rehabilitatsiooni- ja tugiteenused, infoteenused, ligipääs kultuuri- ja spordisündmustele) peavad olema omavahel koordineeritud ja seostatud, et parandada muu hulgas erivajadusega inimeste heaolu. Pikaajalise hooldusvajaduse ennetamiseks töötame välja vastavate teenuste süsteemi, sealhulgas juurutame varajase märkamise põhimõtet ning loome hindamissüsteemid ja -instrumendid. Arendame hooldusteenuseid, mis võimaldavad saada hooldus- ja tugiteenuseid eelkõige kodus ja kogukonnas, investeerime taristu ajakohastamisse ning toetame tehnoloogia ja innovaatiliste lahenduste kasutamist sotsiaalsektoris. Selleks suurendame koolituste ja töökohapõhise õppe kaasabil pikaajalise hoolduse valdkonna töötajate hulka ning tõstame nende kvalifikatsiooni.

Majandus ja kliima

Võtame kasutusele uued lahendused ettevõtete teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni soodustamiseks

Eesmärk on Eesti ettevõtluse innovatsiooni ning teadus- ja arendustegevuse võimekuse kasv, mis aitab kaasa tootlikkuse ja rahvusvahelise konkurentsivõime kasvule. Selleks töötame välja uued innovatsiooniteenused ja -toetused ettevõtete ja tehnoloogiate kõigi arenguetappide jaoks, näiteks uute tehnoloogiate turuseire ning nõustamine intellektuaalse omandi, uute ärimudelite ja loovuskompetentsi kaasamise teemadel. Samuti korraldame ümber rakendusuringute toetamise ning suurendame riigi äriühingute teadus- ja arendustegevuse investeeringuid. Aitame Eesti teadusasutustes sündival teadmusel jõuda kiiremini ettevõtlusesse ning soodustame teadusasutuste koostööd ettevõtjatega. Kujundame Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonisüsteemi hästi toimivaks ühtseks tervikuks, kus ettevõtluse ja avaliku sektori teadus- ja arendustegevus on tihedalt põimunud ja toetavad üksteist. Arvestades, et digitehnoloogiate integreerimine ettevõtlussektoris on Eestis võrreldes teiste Euroopa riikidega kesine, toetame ettevõtete digitaliseerimist ja automatiseerimist ning tagame andmete kvaliteedi, mis võimaldab reaalajas andmevahetust ettevõtete vahel ja suhtluses riigiga.

Ka äridiplomaatias keskendume teadmistemahukatele ettevõtetele. Ettevõtluse piirkondlike lõhede vähendamiseks toetame majanduse struktuursete muutuste kiirendamist ka väljaspool Harjumaad.

Suurendame Eesti majandusele oluliste valdkondade võimekust

Et tagada teadusasutuste ja ettevõtete teadus- ja arendustegevuse alane koostöö Eesti ning selle piirkondade (sh maa- ja rannapiirkondade) majandusele olulistes valdkondades (nt keskkonnahoidu toetavad tehnoloogiad, kohaliku ressursi säästmine ja väärindamine, info- ja kommunikatsioonitehnoloogiad), töötame välja valdkondlikud teadus- ja arendustegevuse programmid, mõtestame ümber nutika spetsialiseerumise valikud, pakume tuge Euroopa Liidu strateegilistes väärtusahelates osalemiseks ning edendame kestlikku biomajandust. Eesmärk on saada valitud valdkondades edukaks teadus- ja arendustegevuse edendajaks, rakendajaks ja katsetajaks maailmas, et olla atraktiivne välisinvesteeringute sihtriik ja tehnoloogiamahukate kaupade ja teenuste eksportija.

Kujundame paindliku ja turvalise majanduskeskkonna, mis soodustab uuendusmeelset ja vastutustundlikku ettevõtlust ning ausat konkurentsi

Kuigi ettevõtluskeskkond on Eestis praegu üldjoontes konkurentsivõimeline ja stabiilne, peame parandama võimet kohaneda muutustega. Eesti tugevuseks maailmas on digitaalsete tehnoloogiate kasutamine avalikus sektoris ja sellest tulenev asjaajamise lihtsus. Muudame Eesti maailma digipesaks, kuhu tullakse nii e-residentsuse baasil virtuaalruumis kui ka füüsiliselt kohale, et oma teenuseid maailmale pakkuda ja ettevõtteid luua. Seejuures kujundame õigusakte ja maksukeskkonda, mis võimaldab uute ärimudelite (nt platvormimajandus, sotsiaalne ettevõtlus) ning töövormide rakendamist nii Eestis kui ka Euroopa Liidus laiemalt, toetame teadus- ja arendustegevust ja innovatsiooni ettevõtete ja tehnoloogiate kõikides arenguetappides ning arvestame võimaluse korral regionaalsete erinevustega. Soodustame uute õigusaktide ja teiste soodustavate tegevustega keskkonnahoidu ja vastutustundlikku ettevõtlust tagades tasakaalu ettevõtjate ja tarbijate ootuste vahel. Vähendame bürokraatlikke takistusi ettevõtluses. Arendame pangandus- ja kapitaliturgu, et parandada kriisidega toimetuleku võimet ning kõigi piirkondade ettevõtete rahastamisvõimalusi. Suurendame avaliku ja erasektori teadlikkust majandusjulgeolekuga seotud ohtudest.

Võtame kasutusele ringmajanduse põhimõtted

Materjalide ringlussevõtu ja teisese toorme kasutuse suurendamiseks soodustame jätkusuutlike tootmis- ja tarbimismudelite kasutuselevõtmist. Ettevõtetes peab paranema ressursi-, sealhulgas energiatõhusus näiteks tööstus-sümbioosi, digitaliseerimise ja ressursitõhusamate tehnoloogiate toetamise kaudu. Korraldame jäätmemajanduse ümber lähtuvalt jäätme-hierarhiast ning võtame kasutusele uuenduslikud lahendused, et väheneks jäätmetekke ning suureneks materjali ringlusse võtmine ja jäätmete liigiti kogumine.

Lähme üle kliimanetraalsele energiatootmisele, tagades energiapuulgeoleku

Kliimanetraalsele ja head õhukvaliteeti tagavale energiatootmisele üleminek eeldab alternatiivide kaalumist ning valikute tegemist. Peame tagama energiapuulgeoleku ja varustuskindluse toimepidevuse nii kliimanetraalsele energiatootmisele üleminekul kui ka enne seda.

Taastuvenergia osakaalu suurendamiseks leiame lahenduse, mis arvestab nii julgeoleku, keskkonnakaitse kui ka elanike huvidega. Oleme avatud ja toetame uusi lahendusi, nagu avamere tuuleenergia. Et loobuda elektri tootmisel põlevkivist, toetame üleminekuperioodil põlevkivist elektritootmise vähenemisega kaasnevate sotsiaal-majanduslike mõjude leevendamist ning töötame Ida-Virumaa jaoks välja ja viime ellu teenuste ja investeeringute paketi, mis aitab piirkonna elanikel, ettevõtetel ja kohaliku omavalitsuse üksustel muudatustest kasu saada ning tagada õiglane üleminek uuele majandusele.

Ruum ja liikuvus

Tagame elujõulise kultuuriruumi

Tagame osalusvõimaluste, ühistegevuse ja erinevate kultuurisündmuste kättesaadavuse üle Eesti ja rahvuskaaslastele, soodustades erinevate asutuste ja organisatsioonide koostööd, paindlikkust ja loovaid lahendusi, nagu tööampsud, paindlik transport, kaugtöö ja koostöö erasektoriga. Loomme võimalusi omakultuuri hoidmiseks ja arendamiseks ning hindame kultuurivaldkonna eestvedajaid. Näeme kultuuri kui koostööplatvormi, mis ühendab inimesi. Võtame kasutusele uued tehnoloogiad, et tõsta digitaalse kultuuri loomise, säilitamise ja kättesaadavuse kvaliteeti, mitmekesistada äriteenuseid ning hõlbustada digisisu uus- ja riskasutust.

Planeerime ja uuendame ruumi terviklikult ja kvaliteetselt ning ühiskonna vajaduste, rahvastiku- muutuste, tervise ja keskkonnahoiuga arvestavalt

Ruumiotsuste tegemisel järgime kvaliteetse ruumiloome põhimõtteid: kvaliteetne ruum ühendab kunstilised, tehnoloogilised ja majanduslikud lahendused ning looduskeskkonna tasakaalustatud tervikuks. Tagame ligipääsetavuse kõikidele inimestele elukaare vältel. See hõlmab maa- ja linnaruumi planeerimist, ehitiste arhitektuuri, välis- ja siseruumi ning on säästva ja tervikliku ning segregatsiooni vältiva elukeskkonna loomise aluseks. Tagame riigi tervikliku ja piirkondlikult tasakaalustatud ruumilise arengu, kus riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste investeeringud on kooskõlas. Võtame kasutusele läbimõeldud ruumilahendused rahvastikum muutustega kohanemiseks, kahaneva elanikkonna tingimustes kohandame asumid kompaktsemaks. Austame kultuuripärandit ja loome heade ruumilahendustega uusi kultuuriväärtusi. Avaliku ruumi planeerimisel juurutame seniselt laiemalt turvalise ruumi loomise põhimõtteid, et soodustada ohutut ja turvalist käitumist, ning toetame ruumilahendusi, mis suurendavad kehalist aktiivsust, toetavad tervist ning tagavad ligipääsetavuse. Muu hulgas suurendame ruumiloome kompetentsi, parandame pikaajalise üleriigilise renoveerimiskava abil hoonefondi kvaliteeti ja kättesaadavust, võtame kasutusele lahendused, mis suurendavad linnaliste asumite vastupanuvõimet kliimamuutuste mõjudega toimetulekuks, ning kujundame jätkusuutliku jäätmemajanduse, ühisveevärgi- ja kanalisatsioonitaristu. Lisaks kaardistame ja võtame jätkusuutlikult kasutusele maavarad.

Pakume vajaduspõhist, kõiki transpordiliike hõlmavat ning koostoimivat transporditeenust

Vajaduspõhise, paindliku ja kasutajakeskse transporditeenuse kujundamisel lähtume liikuvusandmete targast kasutamisest. Liikumisviiside integreerituse ja liikuvuse tagamiseks üle Eesti töötame välja ja rakendame sotsiaal-majanduslikke ja keskkonnategureid arvestava mudeli. Seejuures soodustame ühis- ja jagatud transpordi kasutamist ning tervislikku ja säästlikku liikumisviisi.

Võtame kasutusele ohutu, keskkonnahoidliku, konkurentsivõimelise, vajaduspõhise ning jätkusuutliku transpordi- ja energiataristu

Transpordisektoris on oluline roll kasvuhoonegaaside heidet vähendavatel tegevustel. Loomes taristu, et minna üle keskkonnahoidlikele sõidukitele, suurendame avalikus sektoris keskkonnahoidlike sõidukite kasutamist, arendame rahvusvahelisi ja riigisiseseid ühendusi, et vähendada ajakulu vahemaade läbimisel ning suurendada liiklusohutust ja ligipääsetavust. Oleme avatud ja toetame uusi tehnoloogiaid, nagu vesiniku kasutamine. Ka kliimaneutraalsele energiatootmisele üleminek eeldab toetava taristu rajamist. Selleks sünkroniseerime elektrivõrgu Mandri-Euroopa sagedusalaga, loome vajalikud võrguühendused taastuvenergia tootmisele ning võtame kasutusele targad võrgud, lühi- ja pikaajalised salvestusvõimalused.

Riigivalitsemine

Suurendame valitsemise ühtsust ja tagame riigi sujuva toimimise

Vananeva ja kahaneva rahvastiku tõttu peab suurenema riigivalitsemise tõhusus, sest järjest väiksema ametkonnaga on vaja pakkuda üha kvaliteetsemaid avalikke teenuseid, et need oleksid kättesaadavad sõltumata elukohast. Selleks muudame valitsemiskorralduse vajaduspõhiseks ja paindlikumaks. Tagame riigile vajalike oskustega töötajate (nt õpetajad, tervishoiutöötajad, päästjad, politseinikud, vanglateenistujad, õiguselukutsete ametikandjad) ja ametnike järelkasvu, arvestades piirkondlikke vajadusi (sh keskustest kaugemates ja kahaneva asustusega piirkondades). Arendame organisatsioone ja inimesi, et nad kohaneksid üleilmsetest suundumustest tulenevate muutustega, aga ka strateegilist planeerimist nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse üksuste tasandil. Samuti edendame Eestit digiriigina ning andmemajandust. Arvestades küberohtude kasvu ja geopoliitilisi muutusi, arendame nii Eestis kui ka Euroopa Liidus tervikuna eri valdkondades küberturvalisust, võtame kasutusele jätkusuutlikud lahendused küberkuritegude avastamise suurendamiseks ja nende tõhusamaks menetlemiseks ning parandame elutähtsate teenuste ja taristu toimepidevust. Toetame noorte aktiivset kodanikuosalust ja seotust Eesti riigiga.

Parandame riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust ning vaatame üle vastutuse jaotumise

Inimesele peavad kõik avalikud teenused olema kättesaadavad, ligipääsetavad ja kvaliteetsed füüsilises ja/või digiruumis, olenemata tema elukohast, vanusest, erivajadusest või muust tunnusest. Selleks vaatame üle riigi ja kohaliku tasandi vastutuse jaotumise teenuste osutamisel. Seejuures tugevdame riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste partnerlust ning suurendame kohaliku omavalitsuse üksuste rolli detsentraliseerimise ja piirkondliku koostöö edendamisega. Samuti arendame avaliku sektori koostööd erasektori, vabaihenduste ja kogukondadega. Avalike teenuste kujundamisel muudame kasutajakogemuse maksimaalselt lihtsaks ja inimest toetavaks (sh pakkudes kasutajatuge eesti keeles ja vajaduse korral teistes enamlevinud keeltes). Viime teenused võimalikult palju taustal toimivaks ja etteaimavaks, kasutades seejuures kõiki riigil olemasolevaid andmeid turvaliselt ning arvestades inimese tahte ja põhiõigustega. Rakendame ühtse asjaajamiskoha põhimõtet nii füüsilises kui ka digiruumis. Arendame justiitsüsteemi ja tõhustame õiguste jõustamist lähtudes õigusriigi põhimõtetest.

Suurendame teaduse mõjusust ja mitmekesisust, hoides teaduse kõrget taset

Teadus on Eestis kõrgel tasemel, kuid teadustulemuste kasutamine ühiskonnas on siiani olnud tagasihoidlik. Peame senisest paremini koordineerima nii formaalset kui ka mitteformaalset suhtlust teadlaste, avaliku sektori, ettevõtjate ja vabakonna vahel, et teadus vastaks senisest paremini ühiskonna vajadustele. Kõrgetasemelise, areneva ja valdkondlikult mitmekesise teadussüsteemi toimumiseks tagame teadusasutuste strateegilise arengu, sealhulgas jätkame uute teadmiste, tehnoloogiate ja ideede loomiseks vajalike alusuuringute rahastamist, seisame teadlaskonna juurdekasvu eest, võimaldame kasutada heal tasemel teadustaristut ja osaleda rahvusvahelises teadmusringluses. Tagame teadlastele konkurentsivõimelised töötingimused ja karjäärivõimalused, et Eesti teadusasutused oleksid atraktiivsed tööandjad ning teadlased ühiskonnas hinnatud partnerid nii ettevõtjatele kui ka avalikule sektorile. Töötame välja mitmekülgset arengut toetava ning suuremat stabiilsust pakkuva akadeemilise karjääri mudeli (sh viime lõpule doktoriõppe reformi). Soodustame töötajate liikumist ülikoolide, ettevõtete ja avaliku sektori vahel, avame teadustaristu ühiskasutuseks nii ettevõtjatele kui ka avalikule sektorile ning parandame ülikoolide teadmussiirde teenuste kvaliteeti. Parandame teadustulemuste laiemat kättesaadavust ja kasutust (sh avatud teaduse arendamine) ning toetame teadmistepõhise mõtteviisi levikut ühiskonnas, sh kodanikuteadust.

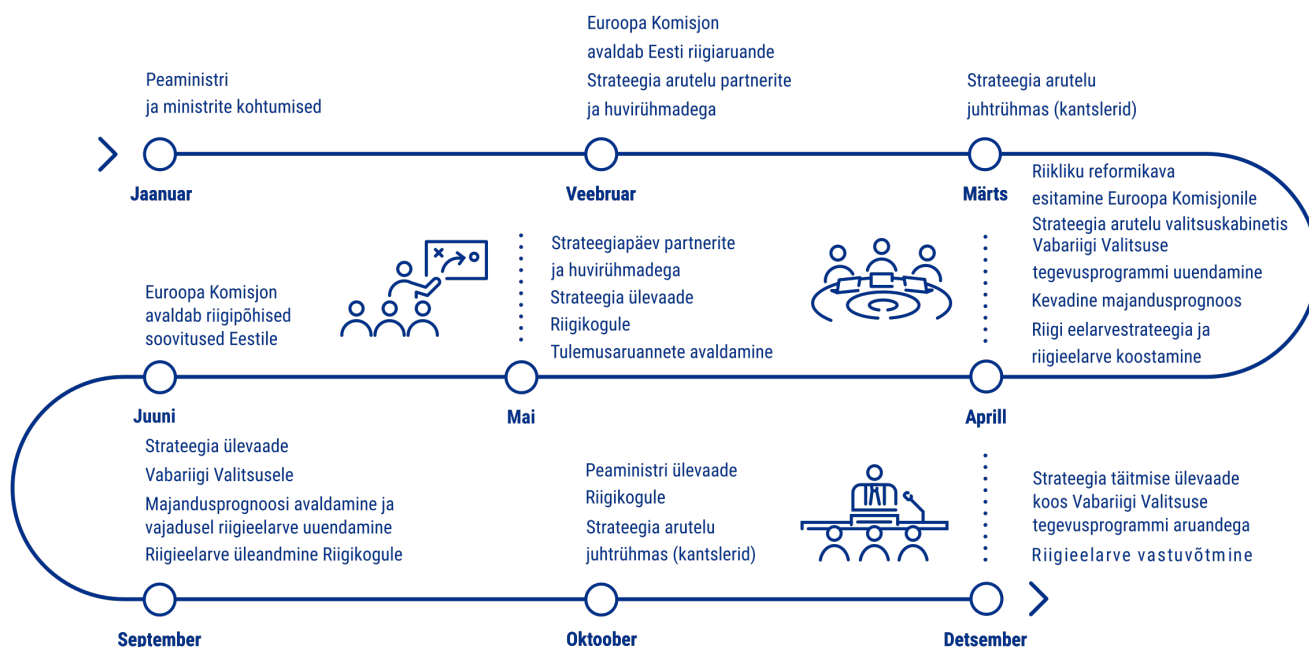
Parandame riigi rahvusvahelist positsiooni ning tagame julgeoleku ja turvalisuse

Oluline suund on Eesti välispoliitika terviklikkus, et tagada Eestile silmapaistev positsioon maailmas ja hoida tugevaid suhteid liitlastega. Keskendume Eesti tugevuste jagamisele maailmaga, toetudes Eesti saavutustele digi-, kultuuri-, spordi- ja teistes valdkondades, tagades samal ajal Eesti külalistele positiivse kogemuse ning kasutades turismi tasakaalustatud mõju kohalikule kultuurile ja keskkonnale. Et tagada Eesti majandusjulgeolek ja -stabiilsus, teostame põhjalikumaid oluliste välisinvesteeringute taustauuringuid kiirelt ja läbipaistvalt. Eesti rahvusvahelise positsiooni parandamisele aitab kaasa Eesti elanike võõrkeelte oskus, mis lihtsustab rahvusvahelist suhtlemist ja annab konkurentsieelise nii ettevõtjatele kui ka töötajatele. Suurendame arengukoostöö tõhusust rahumeelsete ühiskondade ülesehitamiseks maailmas. Arendame riigikaitse laia käsitlust ning parandame ühiskonna valmisolekut kriisideks ning hübriidohtudele vastupanu võimet. Eesti teeb kõik endast oleneva lepingupõhiste rahvusvaheliste suhete arendamiseks, Euroopa Liidu ja NATO tugevdamiseks ning sõbralike suhete arendamiseks liitlasriikidega, et tagada Eesti ja liitlaste igakülgne julgeolek. Arendame liitlaste kohaloluks vajaliku taristu ning muudame ajateenistuse korralduse inimeste võimetega rohkem arvestavaks. Koostöös era- ja vabasektoriga tõhustame ebaseadusliku rände ennetamist, avastamist ja menetlemist. Suurendame vastupanuvõimet põhiseadusliku korra ohtudele, sealhulgas hübriidohtudele ja vaenulikule mõjutustegevusele. Kindlustame elutähtsate teenuste toimimise ning suurendame kogukondade vastutust turvalisuse tagamisel ja kuritegevuse ennetamisel (sealhulgas suurendame inimeste teadlikkust oma rollist riigikaitset ja kogukonna turvalisuse tagamisel). Hoidmaks korrakaitseorganite ja päästevõrgustiku reageerimissuutlikkuse ohtudele vastaval tasemel, muudame tehniliste ja innovaatiliste lahenduste abil turvalisust suurendavaid teenuseid mõjusamaks. Hoolitseme selle eest, et digitaalse ühiskonna küberriskid oleksid hästi hallatud ning Eesti küberruum kõrge usaldusväärsusega.

Eesti tulevik sõltub igaühe panusest

Strateegia elluviimine

Strateegia „Eesti 2035“ koostamise, elluviimise ja muutmise koordineerimise eest vastutab Riigikantselei koostöös Rahandusministeeriumiga. „Eesti 2035“ viiakse ellu eelkõige valdkonna arengukavade ja programmide kaudu. Eesti strateegiliste sihtide saavutamiseks on vaja ka kohaliku omavalitsuse üksuste ning avaliku, vaba- ja erasektori organisatsioonide panust ning Eesti inimeste teadmisi igapäevaste valikute tegemisel.

Riigi strateegilise planeerimise ja finantsjuhtimise raamistikus täidab „Eesti 2035“ keskset rolli riigi pikaajalise arengustrateegia ning valdkondadeülese koordineerimise tööriistana. Strateegias „Eesti 2035“ kokku lepitud sihte ja vajalikke muutusi järgivad kõik Vabariigi Valitsuse heaks kiidetavad valdkonna arengukavad ja ministri heaks kiidetavad programmid. Strateegia elluviimisest aruandmisel peame oluliseks, et see on võimalikult vähekoormav seotud osapooltele ning kooskõlas riigi eelarvestrateegia ja tegevuspõhise eelarvega.

„Eesti 2035“ alusel koostatud arengukavades ja programmides kajastatakse edaspidi ka valdkondlikke Eesti Euroopa Liidu poliitika eesmärgi ning ülemaailmsete säästva arengu eesmärkide elluviimisega seonduvat. Euroopa poolaasta majanduskoordineerimise protsessi mõistes on strateegia „Eesti 2035“ meie riiklik reformikava (National Reform Programme). Euroopa poolaasta raames valmiv iga-aastane Eesti riigiaruanne ja avaldatavad riigipõhised soovitused on sisendiks „Eesti 2035“ elluviimise ülevaadetele.

„Eesti 2035“ strateegiliste sihtide saavutamist peavad toetama riigi fiskaalpoliitilised otsused. Eesti riigieelarve on jätkusuutlik ja makromajanduse tasakaalustamisele suunatud. Majanduskasvu väljavaated on järgnevatel aastatel tagasihoidlikud, langedes järgmise kümne aasta jooksul alla kahe protsendi muu hulgas tööealise rahvastiku vähenemise tõttu (hinnangute eeldus on praeguse olukorra jätkumine). Eelarvepositsioon on viimastel aastatel olnud ühelt poolt nominaalse tasakaalu lähedane ja stabiilne, teiselt poolt kiiret tulude kasvu riigieelarves ei ole ette näha ning seetõttu võivad väheneda uute investeeringute võimalused ning olemasolevate eelarveliste kokkulepete hoidmine on keerulisem.

Eesti on õhuke väikeriik, mille valitsussektori kulud (2018. aastal 39,3% SKPst) on võrreldes Euroopa Liidu keskmisega (45,7%) väiksemad. Üldiste valitsussektori teenuste kulude poolest on Eesti Euroopa Liidus tagantpoolt neljandal kohal. Kuna Eesti valitsussektori kulud on juba Euroopa Liiduga võrreldes väiksemad ning riigivalitsemine küllaltki kokkuhoidlik, tuleb „Eesti 2035“ pikaajaliste sihtideni jõudmiseks arvestada Eesti rahandusliku olukorraga ja teha vajaduse korral riiklikult strateegilisi kulusid ümbersuunavaid või maksupoliitilisi otsuseid, mis võivad olemasolevaid paradigmasid muuta. Üheks võimaluseks on tihedam koostöö era- ja avaliku sektori vahel.

„Eesti 2035“ on Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse koostööd toetav strateegia Eesti pikaajaliste sihtide saavutamiseks. Vähemalt kord aastas peab iga valitsuse liige Riigikogus ettekande, milles annab ülevaate oma vastutusvaldkonna tegevustest. See võimaldab valitsuse liikmel käsitleda valdkonna olulisi suundumusi ja strateegilisi valikuid ning annab Riigikogu liikmetele võimaluse saada aasta jooksul ülevaade suundumustest kõigis poliitikavaldkondades.

Peaminister peab Riigikogus ettekande nii pärast riigi eelarvestrateegia kui ka riigieelarve esitamist parlamendile, andes muu hulgas ülevaate „Eesti 2035“ strateegiliste sihtideni jõudmiseks vajalike muutuste seostest riigi rahaliste vahendite planeerimisega. Riigieelarve ülevaatele eelneb selle peamiste teeside tutvustamine Riigikogu komisjonides.

Seega on „Eesti 2035“ Vabariigi Valitsuse tasandil tihedalt seotud riigi eelarvestrateegia protsessiga. Igal aastal toimuvad peaministri ja ministrite kohtumised, kus arutatakse „Eesti 2035“ strateegiliste sihtide saavutamist ja räägitakse läbi vajalike muutuste lahenduskäigud. Enne riigi eelarvestrateegia kohtumisi annab Riigikantselei strateegiadirektor valitsuskabineti nõupidamisel ülevaate „Eesti 2035“ elluviimise seisust, tuues esile võimalikud kitsaskohad strateegia elluviimisel. Enne riigieelarve arutelusid sügisel annab Riigikantselei valitsuse liikmetele tagasisidet selle kohta, kuidas on õnnestunud kevadel jutuks olnud kitsaskohtade või strateegia muudatuste lahendamine ning millised neist vajavad lahendamist riigieelarve koostamisel.

Kord aastas toimub võtmepartnerite ja huvirühmadega strateegiapäev, kus antakse ülevaade strateegia sihtide saavutamisest, jagatakse parimaid kogemusi arenguvajadustega tegelemisel ning tehakse ettepanekuid strateegia rakendamise kohta.

eesti2035.ee

